

בתשובה לשאלתך על האפשרות למנות אשה, שלמדה תורה, ובמיוחד הלכות אורח-חיים ויורה-דעה מתלמידי חכמים מובהקים, ועל פי כישוריה, ידיעותיה, מידותיה ודרך חייה היא ראויה לשמש בתפקידי רבנות, שתוכל לשמש בתפקיד רבני בקהילה, ויקראו לה 'מורתנו', או 'חכמה' – והשאלה נוגעת להוראת התורה ולימוד ההלכות בקהילה, וגם לפסיקת הלכה, וכן לשאלת שררה באשה, ולגדרי צניעות, בקהל שעיקרו או רובו גברים.

באמת שאלה זו איננה חדשה, ואין בה שום דבר מהפכני, או 'מודרני'. הקמת 'בית יעקב' בשעתו, כחינוך תורני מקיף לבנות ישראל, על-פי ה'חפץ-חיים' זצ"ל, היתה צעד מהפכני באמת, והכרעה זו שינתה את פני הדורות, המשפחות והקהילות בישראל, באופן שאנו ממש מתקשים לשער מה היה עלול לקרות בלעדיה. אולם, מינוי אשה יחידה ויוצאת דופן, לתפקיד תורני, אפילו הגבוה ביותר באותו הדור, הוא מעשה שכבר היה לעולמים אשר היו מלפנינו –

החל משרה אמנו, שקדמונינו אמרו עליה, שהיתה גדולה מאברהם בנבואה (רש"י לבראשית כ"א יב), אמהות ונביאות, מרים ודבורה וחנה, שיסדו שירה ותפילה בישראל, ואשת מנוח והאשה השונמית, שהיו קרובות לדעת ה' ולנבואה יותר מבעליהן, כעדות הכתוב (שופטים י"ג ח-יא, ובפרט כב-כג; מלכים ב' ד' ח-י, ובפרט כב-כג) –

דרך שלומציון המלכה, שהיתה ראויה למלכות חשמונאי יותר מבעלה (קידושין סו ע"א, סוטה כב ע"ב), והיתה קרובה לחכמי ישראל יותר משאר מלכי החשמונאים, ולא חשו חז"ל שבימיה למדרש ההלכה שבספרי (לדברים י"ז טו – "מלך ולא מלכה"), שפסקו הרמב"ם להלכה (הל' מלכים פרק א' ה) – ועד נשים למדניות, מרביצות תורה ופוסקות בקהילות ישראל, כמו מרת ביילה אשת הסמ"ע (שהעיד עליה בנה בהקדמתו ל'דרישה', שכתב אביו על הטור, בסוף 'אבן העזר'), וגדולי האחרונים דנו באחת משתי הלכות שחידשה, שבהדלקת נרות של יום-טוב, יש לברך לפני ההדלקה, עובר לעשייתה, כמו ברוב ברכות המצווה, שהרי הבערה מותרת ביום-טוב (מגן-אברהם ודגול מרבבה חלקו עליה, שלא לחלק בין יום-טוב לשבת, וחת"ם סופר פסק כמותה, וכך נראה במשנה ברורה, הכל באורח-חיים רס"ג-ה).

כך היתה גם מרת אסנת, בתו של ר' שמואל ברזני, ראש ישיבה במוסול ומנהיג ליהודי כורדיסטן, ובתו שכבר בחייו היתה מלמדת בשיבתו, המשיכה בתפקיד אחריו, ואף פנו אליה רבנים בתארים כמו מוהר"ר (הסיפור כולו מובא במאמרם של אורי מלמד ורינה לוי מלמד, 'הרבנית אסנת – ראש הישיבה התורנית מכוורדיסטאן', פעמים 82, עמ' 163-178).

דוגמה שלישית (מתוך דוגמאות רבות) אפשר להביא ממרת חוה בכרך, נכדת המהר"ל וסבתו של ר' יאיר חיים בכרך בעל 'חוות-יאיר', שנכדה קרא שם ספרו לזכרה, והוא מעיד עליה שלמדה תנ"ך, בבלי וירושלמי, מדרש, שו"ת ופוסקים, והיתה יושבת עם תלמידים ומפללת בהלכה (בסוף המבוא לשו"ת חוות-יאיר, ובמקומות רבים בספר).

כידוע לכל לומד, כבר דנו בעלי התוספות בשאלה איך שפטה דבורה הנביאה את ישראל (גיטין פח ע"ב; בבא-קמא טו ע"א; נידה נ ע"א), וענו שלוש תשובות שונות (שלושתן נזכרות גם בספר החינוך, מהדורת הרב שעוועל, עמ' קמ"א):

א'. אשה כשרה לדון, משום "השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה" (בבא-קמא טו ע"א, ועוד), אף-על-פי שאינה כשרה להעיד (בבא-קמא פח ע"א), ולא אמרו "כל הכשר לדון כשר להעיד" (משנה נידה מט ע"ב), אלא לאנשים ולא לנשים (ראה גם בחידושי הרשב"א לבבא-קמא טו, בתירוץ ראשון).

ב'. דבורה לא היתה דנה, אלא מלמדת להם הדינים, וזה מותר לדברי הכל. ובלשון ספר החינוך (שם): "היתה אשה חכמה ונביאה, והיו נושאים ונותנים עמה אפילו בדברים של איסור והתר, ודינין גם כן"; ועוד כתב בספר החינוך במקום אחר, באיסור להורות הלכה במצב של 'שתויי יין' (מהדורת הרב שעוועל, עמ' רכ"ט): "ומניעת ההוריה בכל מקום ובכל זמן, בזכרים – וכן באשה חכמה הראויה להורות – וכל מי שהוא חכם גדול שבני אדם סומכין על הוראתו, אסור לו לשנות לתלמידיו והוא שתוי, שהלימוד שלו כמו הוראה הוא, כמו שאמרנו". על דברי הראשונים האלה סמך הרב חיד"א, והביאם להלכה בכרכי יוסף, חושן משפט סימן ז' יב, ופסיקתו מובאת ב'פתחי תשובה' שם (סעיף קטן ה). על פסיקה זו סמך גם הרב י"א הלוי הרצוג בשנת תש"ח, ורבים אחרים.

ג'. בני ישראל קיבלו עליהם את דבורה הנביאה, משום נבואתה, וכל שקיבלו עליהם בעלי הדין יכול לשפוט אפילו הוא פסול לדון. ספר החינוך מביא זאת בצורה יותר רחבה, ואומר: "שקיבלוה לדון עליהם

ראשי ישראל, ואחריהם כל אדם ידון על פיה, דבקבלה ודאי הכל כשרים, דכל תנאי שבממון קיים" – וכל זה הוא אומר לדברי האוסרים (בעיקר לשיטת הירושלמי יומא פ"ו ה"א), אבל לדברי המתירים (שנזכרו לעיל בתירוץ א'), אין שום בעיה ושום צד איסור באשה שופטת. על הסבר זה של קבלת הציבור, כתב אחד מגדולי המחמירים בנושא זה, בימינו, הראשון לציון והרב הראשי לשעבר, הרב מרדכי אליהו שליט"א (תחומין ז', תשמ"ו, עמ' 9-518), שקבלת עם ישראל את דבורה היתה מכוח הנבואה וכהוראת שעה (כלשון התוספות, ולא כלשון ספר החינוך), אולם זה רק בעם שלם, אבל "קהילה מצומצמת, ארגון או יישוב, יכולים לקבל בהחלטת רוב, אשה כיו"ר ההנהלה, או המזכירות, וכד".

מכל זה עולה בברור, שאשה חכמה יכולה ללמד ולהורות, לפי כל הדעות, וקהילה יכולה לקבל עליה אשה חכמה כמורתם בתורה, בכל התפקידים המקובלים של רבני קהילות ובתי כנסת, ואין בזה שום צד של חשש או איסור, גם לפי השיטות המחמירות בהלכה בעניין זה. ממילא ברור, שאין גם שום חשש בזה, לא משום שררה של אשה, שכן קיבלוה עליהם, ולא משום צניעות, שכן מדובר בנשים ראיות וחכמות, ויודעות גדרי הצניעות.

ומה שחוששים רבים בימינו משום פריצת גדרים, וסחף לכיוונים הרפורמיים והפמיניסטיים – חשש זה קיים בגברים לא פחות מאשר בנשים, וסוף סוף, תנועות הרפורמה נוסדו והונהגו על ידי גברים כמה דורות לפני שעלתה שאלת הנשים על סדר היום. ובכלל, כל מי שאמון על דברי חז"ל יודע שנשות ישראל לא חטאו בחטא העגל (פרשת השבוע), ולא בחטא המרגלים (במדבר-רבא פרשה כ"א-יא), וגם גאולת ישראל ממצרים היתה בזכות הנשים הצובאות (רש"י לשמות ל"ח ח), כי הגברים היו פוחדים מגזרת פרעה יותר מן הנשים, וכפי שאמרה לו מרים אחות אהרן לעמרם אביה – "גזרתך קשה משל פרעה" (שמות-רבא פרשה א'-טז-יז) – ומה זכות יש לגברים, שאבותיהם חזרה זוהמתם בחטאים האלה, להאשים את נשות ישראל בכל חששותיהם מפריצת גדר – מוטב שיגדרו את עצמם, ולא יחפשו דוגמאות של נשים פגומות, שכנגדן יש גברים כאלה לרוב.

אדרבה, למודים אנחנו דרכן של בנות ישראל שהחמירו על עצמן הרבה יותר מן הדין המקורי, בעניין שבעה נקיים על כל טיפת דם (נידה סו ע"א, וראה הסברו של הרמב"ן בחידושי שם לחומרת בנות ישראל), ומה שטוענים כיום, כמה גברים ונשים, שכל חומרה זו באה מן הגברים והם תלו אותה בנשים, שכן כל 'השיח ההלכתי' היה ביד הגברים – כל זה אינו נראה בעיני כלל, שכן רואה אני כיום מה היחס בין דיני חמץ בפסח עצמם, ומה גדול המרחק בין ההלכה לבין מה שנוהגות רוב הנשים להחמיר בניקוי הפסח הרבה מעבר לדין. לפיכך, הריני נוהג להפציר בנשים הלומדות תורה בזמננו, לכל יחמירו על עצמן ועלינו, יותר מדי, והרבה יש לחוש מחומרות יתירות, שבאות לידי קולות לבסוף, במיוחד בדורנו זה.

סוף דבר, יישר כוח גדול לאותן נשים חכמות, יחידות ומיוחדות, שראויות ללמד ולהורות, ויישר כוח גדול לכל מי שמסייע להן – ויכולה קהילה לקבל אותן עליה בהחלטת רוב, אם היא מוצאת אותן מתאימות וראויות לכך. בטוחני, שכלל ישראל וחיבורו לתורה רק ייבנו מכך.

בברכה רבה לאורייתא

יואל בן-נון

אלון שבות